

**Ομιλία Γιάννου Παπαντωνίου
στην εκδήλωση «Περιβάλλον και Πολιτική: Οι Προκλήσεις»
Κέντρο Ερευνών Προοδευτικής Πολιτικής**

Αθήνα, 5-6-2007

Εισαγωγή

Η υπερθέρμανση του πλανήτη και η αλλαγή του κλίματος αποτελεί μια από τις κεντρικές ανησυχίες του 21^{ου} αιώνα, με σοβαρές επιπτώσεις σε όλες τις οικονομίες και τις κοινωνίες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Αλ Γκορ, «Η ανθρωπότητα κάθεται πάνω σε μια ωρολογιακή βόμβα. Σε περίπτωση που οι προβλέψεις της συντριπτικής πλειοψηφίας των επιστημόνων είναι σωστές, έχουμε μόνο μια δεκαετία χρόνο ώστε να αποτρέψουμε την καταστροφική πορεία του πλανήτη μας... αυτό που μας περιμένει στην άλλη πλευρά του δρόμου είναι μια απίστευτη σειρά επικίνδυνων καταστροφών πέρα από κάθε ανθρώπινη εμπειρία...»

Δυστυχώς, οι απόψεις αυτές δεν αποτελούν μια κοινότυπη καταστροφολογία. Στο βιβλίο του Αλ Γκορ «An inconvenient truth» (Μια ενοχλητική αλήθεια) καταγράφονται πλήθος επιστημονικών στοιχείων για το φαινόμενο του θερμοκηπίου - την «αρρώστια του πλανήτη» μας, ο οποίος πλήττεται βαθιά από τις νέες κλιματολογικές συνθήκες, κυρίως όμως από την ανθρώπινη ασυνειδησία. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του ΟΗΕ, το 12% των φυτών και των ζώων του πλανήτη απειλούνται εξαιτίας των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Το πρόβλημα ξεπερνά τα όρια της λήψης πολιτικών μέτρων και αποτελεί πλέον ουσιαστικό ηθικό και κοινωνικό ζήτημα. Οικολογικές και κοινωνικές οργανώσεις, αλλά και εξέχουσες προσωπικότητες σε παγκόσμια κλίμακα συσπειρώνονται σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και διαλόγου με τους πολίτες. Σε αυτό το πλαίσιο, και με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος, το ΚΕΠΠ αναλαμβάνει αυτήν την πρωτοβουλία για να αναδείξει το συνολικό περιβαλλοντικό έλλειμμα της χώρας και να καταγράψει πολιτικές για την αντιμετώπισή του.

Το Διεθνές Επίπεδο

Το παγκόσμιο ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος έχει σημαντικά αυξηθεί, όπως καταδεικνύεται από το πλήθος διεθνών περιβαλλοντικών συμβάσεων, μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων, περιβαλλοντικών υπουργείων και υπηρεσιών.

Το περασμένο έτος, η 12η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Κλίμα στο Ναϊρόμπι συνέπεσε με τη δημοσιοποίηση της «Έκθεσης Στερν» που προβλέπει ζημιές της τάξης του 20% του παγκόσμιου ΑΕΠ, αν δεν ληφθούν έγκαιρα μέτρα. Αυτή ήταν η αιτία που ώθησε τους υπουργούς Περιβάλλοντος να αναγνωρίσουν για πρώτη φορά ότι οι παγκόσμιες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα πρέπει να μειωθούν κατά τουλάχιστον 50% προκειμένου να αποτραπούν οι κλιματικές αλλαγές και να θέσουν σαφές χρονοδιάγραμμα για την αναθεώρηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η ΕΕ πρότεινε να καθοριστούν αυστηρότερα όρια στην εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου σε σχέση με το Πρωτόκολλο του Κιότο. Ωστόσο, οι ασιατικοί πρωταγωνιστές της ανάπτυξης, ιδιαίτερα η Κίνα και η Ινδία, πέτυχαν να περιορίσουν την έκταση της αναθεώρησης. Οι ΗΠΑ, με το 1/3 των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, αρνήθηκαν να το επικυρώσουν, και απέφυγαν να δεσμευτούν για την επιβολή ορίων στις εθνικές εκπομπές.

Η ΕΕ, αν και ακολούθησε με χρονική καθυστέρηση μερικών ετών τις ΗΠΑ στην ανάπτυξη περιβαλλοντικής πολιτικής, κατέχει πλέον ηγετική θέση σε παγκόσμιο επίπεδο. Η κοινοτική πολιτική για το περιβάλλον διαμορφώθηκε σταδιακά μέσα από έξι πολυετή Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον και καλύπτει σήμερα σχεδόν το σύνολο των περιβαλλοντικών θεμάτων στη βάση των εξής αρχών:

- πρόληψη ή/και προφύλαξη,
- «θεραπεία» στην πηγή,
- αειφορία (ως μετα-βιομηχανική πολιτιστική αλλαγή) και,
- ευθύνη του ρυπαίνοντος.

Το πρώτο νομοθέτημα της ΕΕ, που ορίζει κανόνες για την ευθύνη σε περίπτωση πρόκλησης βλαβών στο περιβάλλον, τέθηκε σε ισχύ στις 30 Απριλίου. Η Οδηγία βασίζεται στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Η παρέμβαση της ΕΕ λειτουργεί πολύ θετικά για τη χώρα μας, μέσω νομοθεσίας, χρηματοδοτήσεων και, γενικά, επιρροής στην κατεύθυνση ανάπτυξης περιβαλλοντικής πολιτικής. Σημαντική είναι π.χ. η υποχρεωτική, λόγω ΕΕ,

διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η οποία έχει αποδώσει θετικά αποτελέσματα, κυρίως για τα μεγάλα έργα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προτείνει να αναλάβει μονομερώς η ΕΕ δέσμευση για περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα τουλάχιστον κατά 20% μέχρι το 2020 (σε σχέση με τα επίπεδα του 1990) και κατά 30% σε περίπτωση συμφωνίας σε διεθνές επίπεδο.

Η Ελλάδα υστερεί πολύ στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος. Αντί να συμμετέχουμε δυναμικά στην παγκόσμια προσπάθεια ενάντια στις κλιματικές αλλαγές για την προστασία και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής μας, επενδύουμε ενεργειακά στο πλέον ρυπογόνο καύσιμο, το λιγνίτη. Μόλις πριν από λίγες ημέρες, κατατέθηκε σχέδιο νόμου στη Βουλή που δίνει το δικαίωμα στη ΔΕΗ – η οποία ευθύνεται για το 40% των αέριων ρύπων - να κάνει απαλλοτριώσεις με κατεπείγουσες διαδικασίες για την εξόρυξη λιγνίτη. Αυτό είναι μόνο ένα παράδειγμα, διότι ο κατάλογος των περιβαλλοντικών παραβάσεων της ΝΔ είναι μακρύς (μονοπύθμενα, κλπ).

Ελλάδα

Η χώρα μας παρουσιάζει ένα γενικότερο έλλειμμα περιβαλλοντικής πολιτικής σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Συχνά αυτό παραβλέπεται, δεδομένου ότι γενικά το ελληνικό περιβάλλον φαίνεται να βρίσκεται σε ανεκτή κατάσταση, με περιορισμένη βιομηχανική ρύπανση και εκτεταμένες φυσικές περιοχές. Αν και ο τουρισμός ανταγωνίζεται, πλέον, τη βιομηχανία ως πυλώνας της ανάπτυξης, και έχει ανάγκη από ποιοτικό περιβάλλον για να γίνει αποδοτικότερος, ελάχιστες είναι οι περιβαλλοντικές επενδύσεις για διαχείριση τοπίου και φύσης, για αναβάθμιση δημόσιων χώρων, κ.ά., αν μάλιστα εξαιρεθούν τα κοινοτικά κονδύλια.

Το υψηλό οικολογικό ενδιαφέρον που εμφανίζεται σε δημοσκοπήσεις της κοινής γνώμης στη χώρα μας δεν αντανακλά αντίστοιχα υψηλά επίπεδα ενημέρωσης, ειδικά σε ότι αφορά τις συνέπειες και το κόστος της λήψης περιβαλλοντικών μέτρων. Η καθυστέρηση της περιβαλλοντικής πολιτικής συνδέεται και με την

περιορισμένη ανάπτυξη μιας ειλικρινούς κοινωνικής μέριμνας για το περιβάλλον. Σε αυτό συμβάλλουν, μεταξύ άλλων, ορισμένες αποκλίσεις πολιτιστικού χαρακτήρα σε σχέση με δυτικές κοινωνίες, όπως η υποτίμηση των νόμων και κανόνων, η επιείκεια έναντι της αυθαιρεσίας, ακόμη και η αντιπάθεια προς την τάξη και τον προγραμματισμό. Οι αριθμοί μιλούν μόνοι τους: κάθε Έλληνας παράγει σχεδόν 12,4 τόνους αερίων του θερμοκηπίου κάθε χρόνο - 12% πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Η ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης για το περιβάλλον χρειάζεται επίμονη και συστηματική προσπάθεια για εκπαίδευση, ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση, καθώς και άσκηση σε διάλογο, συμμετοχή στις αποφάσεις και προώθηση του εθελοντισμού. Είναι γεγονός ότι καμία ελληνική κυβέρνηση δεν έθεσε ως προτεραιότητα μια προωθημένη πολιτική περιβάλλοντος.

Όμως, η γενικότερη ανεπάρκεια περιβαλλοντικής πολιτικής ωχριά μπροστά στην ανυπαρξία της σημερινής κυβέρνησης, που παραλείπει ή αρνείται να συμμορφωθεί προς ευρωπαϊκούς περιβαλλοντικούς κανόνες ή διεθνείς υποχρεώσεις. Οι συνεχείς καταδίκες από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, για παραλείψεις και καθυστερήσεις στην εφαρμογή μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, επιβεβαιώνουν αυτήν την αντίληψη. Ετοιμάζονται άλλες 21 δικογραφίες σε βάρος της Ελλάδας για καθυστέρηση ενσωμάτωσης κοινοτικών οδηγιών στο εθνικό δίκαιο. Τα πρόστιμα με τα οποία τιμωρείται η χώρα πληρώνουν, βέβαια, οι Έλληνες φορολογούμενοι. Εξάλλου, ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ «απέχει» από τις διεθνείς περιβαλλοντικές διασκέψεις και τις συνεδριάσεις της Επιτροπής Περιβάλλοντος. Δεν υπάρχει χρονοδιάγραμμα εφαρμογής μέτρων, ούτε προϋπολογισμός για τις απαιτούμενες επενδύσεις. Πόσο λιγότερο θα μπορούσε να μας απασχολεί το περιβάλλον σε μια περίοδο παγκόσμιας ευαισθητοποίησης, όταν μάλιστα η Ελλάδα καταλαμβάνει την 40ή θέση επί συνόλου 53 χωρών σχετικά με τα μέτρα που έχουμε λάβει για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής;

Πριν από τη διεύρυνση, η Ελλάδα παρά την απουσία βαριάς ρύπανσης, κατείχε στον τομέα του περιβάλλοντος την τελευταία θέση στην ΕΕ. Στη διευρυμένη ΕΕ,

η χώρα μας συνεχίζει να κατέχει μια από τις τελευταίες θέσεις στους περισσότερους περιβαλλοντικούς τομείς. Επιπλέον, συνεχίζουν να απουσιάζουν σοβαρές προτάσεις για πραγματική σύγκλιση με τους ευρωπαίους εταίρους μας στον τομέα του περιβάλλοντος.

Τα σοβαρότερα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας αφορούν τα εξής :

- **Αστικός χώρος.** Αιωρούμενα σωματίδια και όζον «έπνιξαν» το 2006 το λεκανοπέδιο και επιβεβαίωσαν ότι η αντιμετώπιση του νέφους έχει αφεθεί στον... «αέρα». Με βάση την επίσημη έκθεση του ΥΠΕΧΩΔΕ για το 2006, οι δύο αυτοί ρύποι αποτελούν μεγάλο πρόβλημα για την ατμόσφαιρα και, αν δεν ληφθούν έγκαιρα μέτρα, το 2010 η πρωτεύουσα θα έχει σοβαρές υπερβάσεις στο διοξείδιο του αζώτου και το βενζόλιο.
- **Ενέργεια**, ιδιαίτερα την καθυστέρηση ανάπτυξης εναλλακτικών πηγών.
- **Νερά και γεωργία** (εντατική καλλιέργεια, χημικά λιπάσματα και φυτοφάρμακα).
- **Τοπίο και φύση.** Κατέχουμε την πρώτη θέση στην ΕΕ ως προς τον αριθμό αυθαιρέτων και την χαμηλή «ενεργειακή» ποιότητα κατασκευής.
- **Διαχείριση των απορριμμάτων.** Πάνω από 205.000 τόνοι επικίνδυνων αποβλήτων θάβονται σε ανεξέλεγκτους χώρους το χρόνο ή διοχετεύονται χωρίς επεξεργασία στις χωματερές μαζί με αστικά απορρίμματα. Επιπλέον, παλαιές βιομηχανικές μονάδες φιλοξενούν τοξικές βόμβες σε ακάλυπτους χώρους, όπου έχουν δημιουργηθεί «βουνά» με 600.000 τόνους επικίνδυνων ουσιών.

Παράλληλα, διαπιστώνονται σοβαρές ανεπάρκειες στη χάραξη και άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής :

- **Απουσία αυτόνομου Υπουργείου** για το περιβάλλον.
- **Ανεπαρκής προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας** και απουσία ενεργειακής και υδατικής πολιτικής (μη συμμόρφωση με την Οδηγία-Πλαίσιο 2000/60).
- **Ανυπαρξία πολιτικής για την αντιμετώπιση των σύνθετων προβλημάτων ποιότητας ζωής στα αστικά κέντρα**, όπως η διαχείριση των απορριμμάτων. Οι ετήσιες ποσότητες επικίνδυνων αποβλήτων

υπολογίζονται σε περίπου 330.000 τόνους, από τους οποίους μόνον το 38% διοχετεύεται σε ειδικά εργοστάσια ή εξάγεται σε χώρες του εξωτερικού.

- **Ανεπαρκής οικιστική πολιτική**, ιδιαίτερα για την παραθεριστική κατοικία η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερα αυξητικές τάσεις.
- **Απουσία πολιτικής για το φυσικό και πολιτιστικό τοπίο**, καθώς και γενικότερα για τη φύση και ειδικότερα για τους βιοτόπους, παραμέληση των δασών, εγκατάλειψη της δασικής υπηρεσίας, των προστατευόμενων φυσικών περιοχών και των φορέων διαχείρισής τους.
- **Ανεπαρκής διαχείριση της καταστροφικής εντατικής γεωργίας** και των νέων κατευθύνσεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της ΕΕ.

Προτάσεις

Η ανάπτυξη ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης για το περιβάλλον οδήγησε σε περιβαλλοντικά μέτρα σε όλες τις χώρες. Οι ΗΠΑ, αν και αρνούνται να αναλάβουν διεθνείς δεσμεύσεις, όπως το Πρωτόκολλο του Κιότο, έχουν ωστόσο προωθήσει σημαντικά περιβαλλοντικά μέτρα σε άλλους τομείς. Κατά κανόνα, η οικονομική ανάπτυξη συνδυάζεται με κοινωνική μέριμνα για το περιβάλλον, που στη συνέχεια στηρίζει την εφαρμογή περιβαλλοντικής πολιτικής. Η ακολουθία αυτή δεν έχει ισχύσει ακόμα για την Ελλάδα.

Η οικονομική ανάπτυξη οδηγεί συχνά σε αύξηση της επιβάρυνσης στο περιβάλλον. Υπάρχει ωστόσο δυνατότητα αποσύνδεσης της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης από την οικονομική ανάπτυξη, στο πλαίσιο ενός οικολογικού εκσυγχρονισμού, όπως προωθείται σε παγκόσμια κλίμακα.

Η ποιότητα του περιβάλλοντος στη χώρα μας θα μπορούσε να είναι πολύ καλύτερη χωρίς μεγάλο οικονομικό κόστος, αν ήταν μικρότερο το έλλειμμα πολιτικής στο πεδίο αυτό. Απαιτείται μια φιλόδοξη μεταρρύθμιση για τη χάραξη και αποτελεσματική εφαρμογή περιβαλλοντικής πολιτικής στις ακόλουθες κατευθύνσεις :

- **Ιδεολογική παρέμβαση**, με προώθηση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και συμμετοχής των πολιτών.

- **Θεσμοθέτηση της προστασίας του περιβάλλοντος**, με θέσπιση των αναγκαίων νόμων, κανόνων και ρυθμίσεων, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα.
- **Δημιουργία κατάλληλων διοικητικών, ελεγκτικών και κατασταλτικών μηχανισμών** για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών κινδύνων, στο πλαίσιο νέου Υπουργείου Περιβάλλοντος.
- **Εκτεταμένη χρήση οικονομικών εργαλείων** (τέλη, επιδοτήσεις, εμπορία δικαιωμάτων εκπομπών ρύπανσης, οικολογικά σήματα). **Φορολογικά κίνητρα, και όχι απαγορεύσεις, είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος προώθησης περιβαλλοντικών στόχων.**

Οι οικονομικές προϋποθέσεις μιας περιβαλλοντικής μεταρρύθμισης έχουν επιτευχθεί από την περασμένη δεκαετία. Το οικονομικό κόστος των περισσότερων παρεμβάσεων δεν είναι σημαντικό. Δεν λείπουν οι πόροι, αλλά η ορθή χρήση τους ή η δυνατότητα αποτελεσματικής απορρόφησης από κοινοτικά προγράμματα.

Την προηγούμενη δεκαετία, η ισχυρή οικονομική ανάπτυξη και η ένταξη στην ΟΝΕ αποτέλεσαν τους κεντρικούς άξονες πολιτικής μας. Σήμερα, η παγκόσμια κατάσταση του κλίματος καθιστά επιτακτική την ποιοτική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική πολιτική πρέπει να αποτελέσει κεντρικό στοιχείο της νέας μεταρρυθμιστικής ατζέντας που πρέπει να προτείνει η προοδευτική παράταξη.